



KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI



WOJEWÓDZTWO
KUJAWSKO-POMORSKIE



UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY



Aktywizacja społeczno- kulturalna osób starszych w województwie kujawsko- pomorskim – na przykładzie działalności klubów seniora

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

Toruń, 2013 r.

Spis treści:

Wprowadzenie	2
Rozdział I Potrzeby aktywizacyjne seniorów	3
1. Potrzeby w obszarze edukacji	3
2. Potrzeby w obszarze integracji	3
3. Potrzeby w obszarze rozwoju zainteresowań	4
Rozdział II Działalność klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim	5
1. Liczba funkcjonujących klubów seniora	6
2. Działania związane z utworzeniem klubu seniora	9
3. Droga od nieformalnej do formalnej struktury klubu seniora	12
4. Rodzaje działalności klubów seniora	12
5. Kadra klubów seniora	14
6. Współpraca z instytucjami	15
7. Źródła finansowania klubów seniora	16
Rozdział III Prezentacja dobrych praktyk w obszarze działalności klubów seniora	21
Załącznik	36

Wprowadzenie

Obserwując zmiany zachodzące w polskim społeczeństwie, szczególnie zmiany demograficzne, zauważa się zjawisko starzenia się społeczeństwa, a więc wydłużenie przeciętnego czasu trwania życia oraz stały wzrost liczby osób w wieku 60+. Z upływem lat przybywa osób starszych, dysponujących dużą ilością wolnego czasu i chcących ten czas spożytkować w sposób aktywny. Z tego też względu należałoby podjąć działania zmierzające w kierunku zaspokojenia potrzeb i pragnień osób starszych, okazać większe zainteresowanie i wsparcie dla tej grupy społecznej. Przede wszystkim w dziedzinie aktywizacji seniorów, by mogli oni pozostać jak najdłużej w swoim środowisku, czerpiąc radość z życia i podejmowanych działań. Jedną z instytucji realizującą zadania z zakresu działań aktywizujących i integrujących osoby starsze jest **klub seniora**. Jest to placówka zrzeszająca zazwyczaj osoby w wieku 55+ (obecnie coraz częściej 50+), proponując im przede wszystkim zajęcia o charakterze integracyjnym, artystycznym i turystycznym. W ten sposób zostaje stworzona seniorom możliwość integracji, wymiany doświadczeń i poglądów oraz realizacji własnych pasji. Uczestnictwo w klubie stanowi również źródło niewyczerpanych inspiracji i ciągłej pracy nad sobą. Najważniejsza jest jednak panująca rodzinna i przyjacielska atmosfera, oferująca poczucie jedności i przynależności do grupy.

Ze względu na możliwości, jakie daje klub seniora oraz jego pozytywny wpływ na kształtowanie postawy osób starszych, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu podjął się szeregu działań, których celem było promowanie i upowszechnianie tej formy działalności. Nasz Ośrodek przeprowadził dwa badania ankietowe, których celem było poznanie zasad funkcjonowania klubów seniora, rodzajów prowadzonych zajęć, najważniejszych problemów w działalności oraz wytypowanie najciekawszych przykładów dobrych praktyk, które można byłoby upowszechniać. Efektem przeprowadzonych badań były zorganizowane w grudniu 2012 roku i październiku 2013 roku dwie konferencje, poświęcone przede wszystkim zaprezentowaniu przykładów dobrych praktyk realizowanych przez wybrane kluby seniora oraz inne podmioty z kraju, ze szczególnym uwzględnieniem województwa kujawsko-pomorskiego oraz promowanie pozytywnego wizerunku osoby starszej, twórczej i aktywnej.

Rozdział I

Potrzeby aktywizacyjne seniorów

W 2010 roku na zlecenie Instytutu Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie pracownicy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu przeprowadzili badanie pn. „Instytucje wobec potrzeb ludzi starszych”. Do udziału w badaniu zostali zaproszeni przedstawiciele wszystkich ośrodków pomocy społecznej z województwa kujawsko-pomorskiego (ostatecznie w badaniu wzięło udział 120 ze 144 ops, tj. 83,3% ogółu). Do pozyskania informacji posłużył kwestionariusz ankiety opracowany przez pracowników IRSS, który zawierał pytania dotyczące różnych zagadnień związanych z funkcjonowaniem osób starszych w naszym regionie. Wśród 11 obszarów tematycznych pojawił się blok pytań dotyczący rekreacji i rozwoju zainteresowań seniorów, jak również wzmacniania potencjału osób starszych w celu rozwoju osobowego, samorealizacji i aktywności w życiu społecznym. Wyniki badania potwierdziły występowanie w regionie potrzeb w zakresie aktywizowania osób starszych poprzez wykorzystanie różnych form aktywności.

1. Potrzeby w obszarze edukacji

Biorąc pod uwagę dane dotyczące potrzeb osób starszych w obszarze usług edukacyjnych ukierunkowanych na rozwój osobowościowy, aktywność i samorealizację seniorów można wskazać, iż do działań, które zostały wskazane jako najbardziej potrzebne na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, należały:

- ✓ szkolenia osławiające osoby starsze z nowymi technologiami ułatwiającymi codzienne funkcjonowanie (54% wskazań, tj. 65 ops),
- ✓ edukacja gerontologiczna – w obszarze problemów starzenia się i starości adresowana do osób starszych (50% wskazań, tj. 60 ops),
- ✓ szkolenia służące poprawie utrzymania przez osoby starsze higieny osobistej i zadbanego wyglądu (47% wskazań, tj. 56 ops),
- ✓ 41% wskazań (49 ops) dotyczyło potrzeby prowadzenia poradnictwa dla osób w wieku przedemerytalnym przygotowującego do roli emeryta,
- ✓ 38% biorących udział w badaniu (46 ops) zgłosiło potrzebę funkcjonowania uniwersytetów III wieku.

2. Potrzeby w obszarze integracji

Najczęściej wskazywane potrzeby dotyczące obszaru integracji społecznej i międzypokoleniowej, m.in. poprzez wykorzystanie potencjału oraz doświadczenia osób starszych w życiu społeczności, dotyczyły zwłaszcza takich działań jak:

- ✓ rozwój wolontariatu na rzecz osób starszych (64% wskazań, tj. 77 ops),
- ✓ działania integrujące pokolenia w programach kulturalnych m.in. imprezy kulturalne obejmujące osoby w różnym wieku (63% wskazań, tj. 76 ops),

- ✓ działania integrujące pokolenia w przedsięwzięciach sportowo – turystycznych m.in. rajdy, wycieczki, zawody obejmujące osoby w różnym wieku (57%, tj. 68 ops),
- ✓ podejmowanie działań wspierających więzi sąsiedzkie osób starszych (50% wskazań, tj. 60 ops),
- ✓ zapotrzebowanie na działania samopomocowe wśród osób starszych (np. opieka pielęgniarek-seniorek, porady prawne, godziny w banku czasu itp.) wskazało 37% ośrodków (44 ops).

3. Potrzeby w obszarze rozwoju zainteresowań

Według opinii badanych, w obszarze rekreacji i rozwoju zainteresowań, największe potrzeby występują w naszym regionie w zakresie realizacji następujących rodzajów zajęć dla seniorów:

- ✓ turystyka i rekreacja m.in. organizowanie wycieczek (70% wskazań, tj. 84 ops),
- ✓ zajęcia sportowo-ruchowe (65% wskazań, tj. 78 ops),
- ✓ spotkania z ciekawymi ludźmi (65% wskazań, tj. 78 ops),
- ✓ zajęcia artystyczne i rękodzielnicze (60% wskazań, tj. 72 ops),
- ✓ kurs obsługi komputera (36% wskazań, 43 ops),
- ✓ nauka języków obcych (24% wskazań, 29 ops).

Powyższa diagnoza potrzeb jest potwierdzeniem, iż w województwie kujawsko-pomorskim występuje zapotrzebowanie na prowadzenie działalności w ramach klubów seniora. Wiele z podanych powyżej działań możliwe jest do uwzględnienia w ofercie świadczonej właśnie przez tego rodzaju placówki.

Rozdział II

Działalność klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim

Klub Seniora to ośrodek, który zajmuje się rozwojem życia kulturalnego, oświatowego, towarzyskiego i rekreacyjnego osób starszych¹. Uczestnictwo w takim klubie to doskonała okazja do aktywnego spędzania czasu, rozwoju pasji i otwierania się na nowe doznania i doświadczenia. Prowadzący tego rodzaju placówki dokładają możliwych starań, aby dostosować ofertę zajęć do potrzeb i zainteresowań zrzeszonych członków. Oprócz funkcji kulturalno-artystycznych i ogólnorozwojowych, kluby seniora pełnią niejednokrotnie funkcje pomocowe, podejmując się zadania niesienia pomocy najbardziej potrzebującym, schorowanym i samotnym uczestnikom². Najważniejszymi celami, jakie realizować ma ośrodek, jest zapewnienie odpowiednich warunków do przyjemnego i pożytecznego spędzania czasu, rozwoju zainteresowań oraz utrzymania i wzmacniania kontaktów towarzyskich³.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu realizuje działania w obszarze promowania i upowszechniania dobrych praktyk w zakresie aktywizowania osób starszych. Szczególnym przedmiotem zainteresowania stały się kluby seniora funkcjonujące w województwie kujawsko-pomorskim. Na przestrzeni ostatnich lat były to m.in. następujące inicjatywy:

- ✓ stworzona została baza danych o działających w naszym regionie klubach seniora;
- ✓ w 2011 roku ROPS w Toruniu przesłał do klubów seniora z województwa kujawsko-pomorskiego ankietę dot. zasad funkcjonowania w/w ośrodków w regionie. Celem badania było zdobycie informacji na temat klubów seniora w następujących obszarach: oferta programowa, warunki członkostwa, współpraca z innymi instytucjami, trudności w funkcjonowaniu. Ankiety zostały zwrotnie odesłane przez 46 klubów seniora (ponad 30% klubów działających w regionie);
- ✓ w 2013 roku przeprowadzono kolejne badanie w zakresie tematycznym związanym z funkcjonowaniem klubów seniora w regionie. Tym razem poszerzono cele badawcze o aspekt zdobycia informacji na temat rodzaju prowadzonej działalności oraz potrzeb w zakresie poszerzenia oferty zajęć. Ankiety zostały zwrotnie odesłane przez 33 kluby seniora (niecałe 24% klubów funkcjonujących na obszarze województwa).

Na podstawie wyników w/w dwóch badań opracowane zostały zagadnienia związane z działalnością klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim przedstawione w niniejszym opracowaniu.

¹ A. Leszczyńska-Rejchert, *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2007.

² *Poznaj-Sprawdź-Skorzystaj! Małopolski Informator dla Seniorów*, Zakliczyn – Kraków 2006, s. 11.

³ A. Leszczyńska-Rejchert, dz. cyt.

- ✓ w grudniu 2012 roku zorganizowano konferencję na temat: „Klub seniora metodą aktywizacji i integracji osób starszych”. W trakcie spotkania prezentowano treści związane z działalnością i ogólną charakterystyką klubów seniora, źródłami finansowania działań na rzecz osób starszych;
- ✓ w październiku 2013 roku odbyła się kolejna konferencja pn. „Aktywny senior – prezentacja dobrych praktyk”. Tym razem zaprezentowane zostały zagadnienia z zakresu: różnych metod aktywizacji osób starszych (działalność dziennych domów pomocy, uniwersytetów trzeciego wieku i ośrodków kultury), proces przekształcania struktury klubów seniora z nieformalnej w formalną i korzyści z tego płynących, przedstawienie założeń ogólnopolskiego konkursu dotacyjnego „Seniorzy w akcji”. Spotkanie było również okazją do popularyzacji dobrych praktyk w zakresie działalności klubów seniora w regionie, celem przyczynienia się do zwiększenia ich liczby, zwłaszcza na terenach wiejskich.

1. Liczba funkcjonujących klubów seniora

W województwie kujawsko-pomorskim funkcjonuje 141 klubów seniora⁴. Wykaz ten z pewnością nie wyczerpuje wszystkich tego typu ośrodków działających w regionie, gdyż nie istnieje formalna droga zgłaszania faktu utworzenia takiej placówki, nie funkcjonuje w regionie rejestr lub wykaz klubów seniora. Pozyskanie informacji w tym zakresie można było oprzeć jedynie na wiedzy pracowników urzędów gmin, do których zwrócono się pismem z prośbą o dane teleadresowe działających klubów. Ustalenie w miarę kompletnego wykazu jest zadaniem o tyle trudnym, gdyż tego rodzaju ośrodki powstają przy bardzo różnych instytucjach, takich jak np. domy kultury, spółdzielnie mieszkaniowe, parafie, szkoły wyższe. Zdecydowanie najwięcej klubów seniora działa w miastach grodzkich oraz w większych gminach miejskich i wiejsko-miejskich. Szczegółne zapotrzebowanie jest związane z zagospodarowaniem terenów wiejskich pod względem tworzenia infrastruktury aktywizującej osoby starsze, gdyż w odróżnieniu od obszarów miast nie funkcjonują tu żadne placówki alternatywne i jedyną możliwością integracji seniorów jest tworzenie dla nich oferty klubów seniora. Zgodnie z danymi pozyskanymi przez ROPS w Toruniu w 2013 roku na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego działało blisko 70 klubów seniora. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane na poniższej mapce.

⁴ Dane na maj 2013 r., zebrane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu.

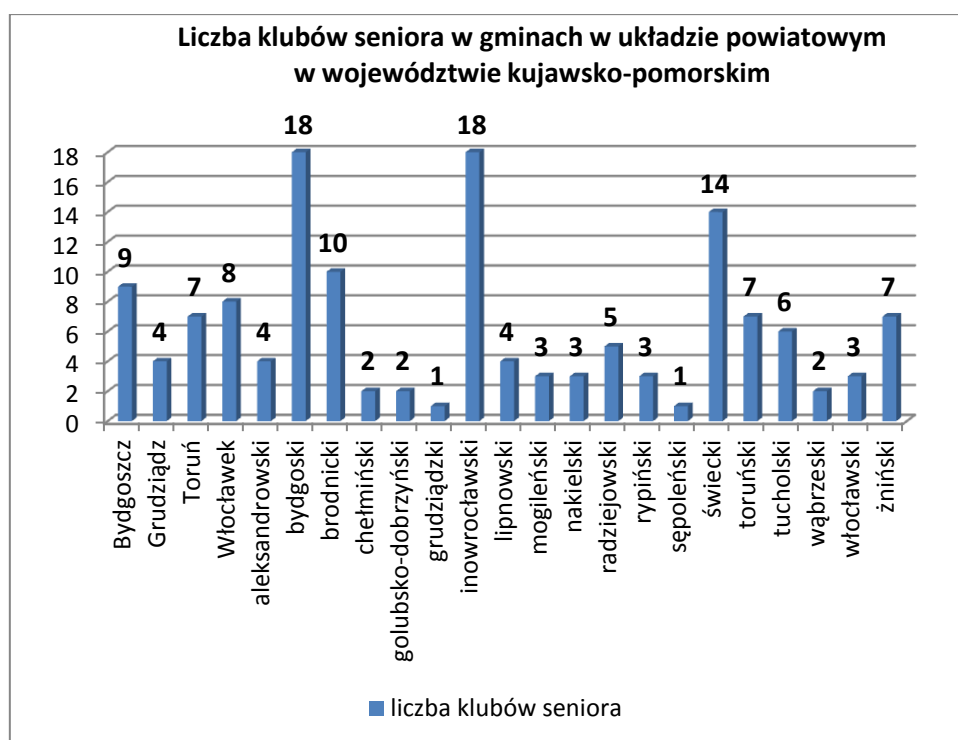
Mapka 1. Kluby Seniora działające w województwie kujawsko-pomorskim



Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Analizując dane na powyższej mapce można stwierdzić, iż w regionie występuje zróżnicowanie pod względem liczby klubów seniora w poszczególnych powiatach. Można bowiem zauważyć tzw. „białe plamy”, tj. obszary gdzie nie ma tego typu placówek. Szczególnie gminy położone we wschodniej oraz północno-zachodniej części województwa dysponują nieliczną infrastrukturą w postaci działających klubów seniora (wyjątek stanowią gminy z powiatu brodnickiego). Najwięcej tego rodzaju placówek funkcjonuje na południowo-zachodnich krańcach naszego regionu. Warto przyrzeć się, jak sytuacja zapewnienia infrastruktury klubów seniora prezentuje się w poszczególnych powiatach naszego województwa (szczegółowe dane na wykresie poniżej).

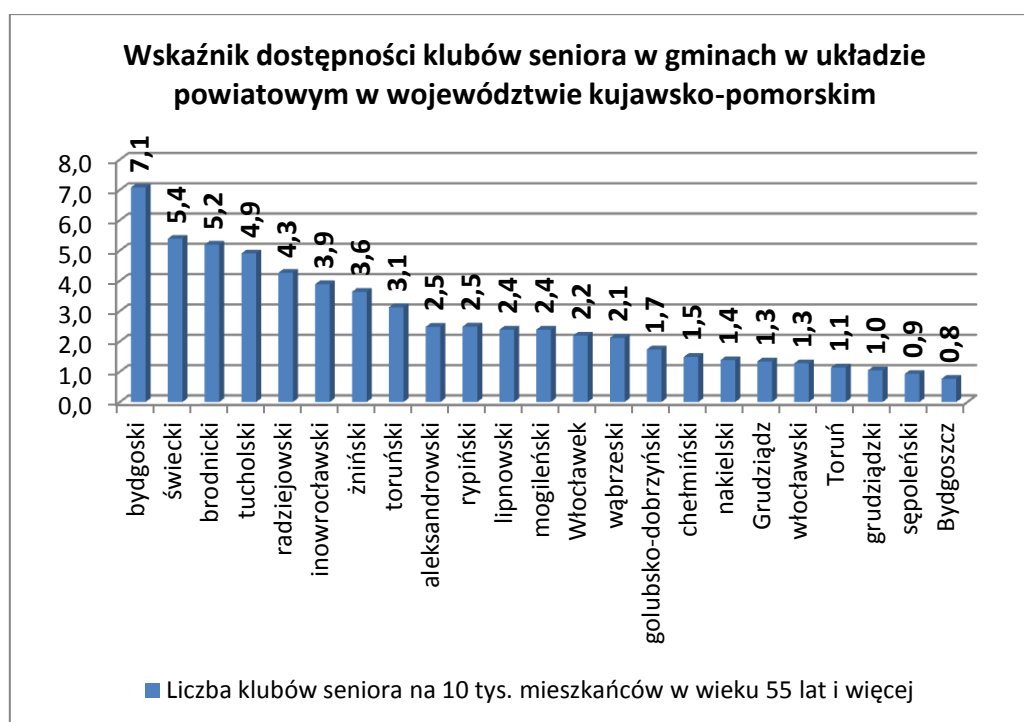
Wykres 1. Liczba klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim w podziale na powiaty



Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Na powyższym wykresie przedstawiona została liczba klubów seniora w podziale na powiaty. Pod tym względem w regionie wyróżniają się zwłaszcza powiaty: bydgoski i inowrocławski, świecki oraz brodnicki, gdzie funkcjonuje największa liczba tego rodzaju ośrodków. Według danych pozyskanych przez ROPS w Toruniu najtrudniejsza sytuacja z uwagi na niską dostępność do klubów seniora dotyczy powiatu grudziądzkiego i sępoleńskiego, jak również chełmińskiego, golubsko-dobrzyńskiego i wąbrzeskiego. Dla wnikliwej analizy stopnia zabezpieczenia potrzeb aktywizowania osób starszych poprzez działalność klubów seniora warto prześledzić jednak, jak prezentuje się wskaźnik liczby osób starszych na obszarze danego powiatu przypadającej na 1 klub seniora funkcjonujący na tym terenie. Tego rodzaju zestawienie najtrafniej ukaże sytuację zróżnicowania regionalnego w tym zakresie.

Wykres 2 Liczba klubów seniora na 10 tys. mieszkańców powiatu w wieku 55 lat i więcej



Źródło: dane własne ROPS i dane BDL GUS

Biorąc pod uwagę wskaźnik dostępności klubów seniora w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego, wyliczony jako liczba klubów seniora przypadająca na 10 tysięcy mieszkańców danego powiatu w wieku 55 lat i więcej, należy stwierdzić, iż najlepsza sytuacja w tym zakresie występuje w powiecie bydgoskim, następnie w powiatach świeckim, brodnickim i tucholskim. Najmniejsza dostępność do klubów seniora występuje w Bydgoszczy oraz w powiatach sępoleńskim i grudziądzkim (tj. 1 lub mniej niż 1 klub seniora dostępny na 10 tys. mieszkańców w wieku 55 lat i więcej).

2. Działania związane z utworzeniem klubu seniora

Inicjatywa powołania klubu

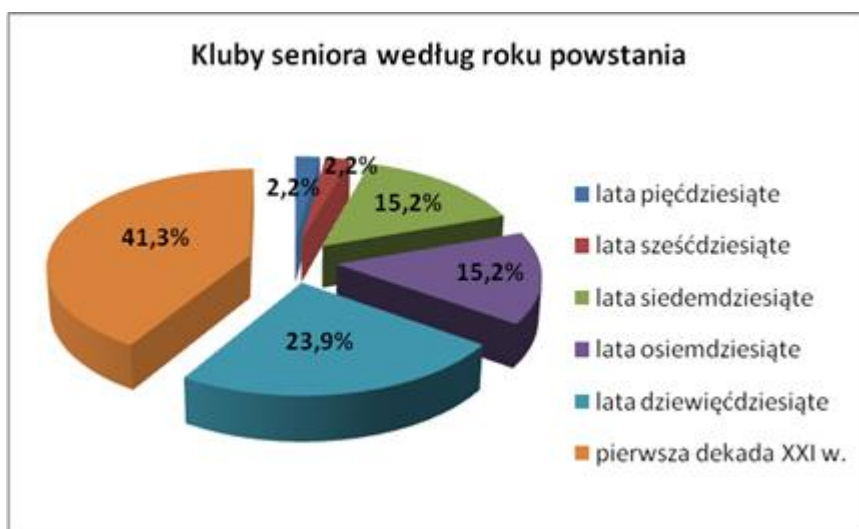
Powstanie klubu seniora to inicjatywa podejmowana przez osoby aktywnie udzielające się w środowisku lokalnym. Katalog możliwości w tym zakresie jest naprawdę szeroki, gdyż inicjatorami takiego działania mogą być:

- ✓ pracownicy domów kultury,
- ✓ członkowie organizacji pozarządowych,
- ✓ pracownicy ośrodków pomocy społecznej,
- ✓ członkowie zarządów administracji spółdzielni mieszkaniowych,
- ✓ animatorzy kultury i animatorzy społeczni,
- ✓ przedstawiciele rad osiedla czy dzielnicy,
- ✓ członkowie działających w gminie zespołów wokalnoinstrumentalnych i tanecznych,

- ✓ osoby zrzeszone w kole gospodyń wiejskich,
- ✓ parafianie,
- ✓ same osoby starsze, emeryci i renciści,
- ✓ pracownicy naukowcy wyższych uczelni,
- ✓ pracownicy bibliotek.

Zdarza się, iż powstanie klubu seniora jest konsekwencją pojawienia się zewnętrznego źródła finansowania, które może zostać przeznaczone na ten cel. W naszym regionie podejmowane były tego rodzaju inicjatywy w związku z realizacją Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich (w latach 2008-2010 w okresie realizacji Programu utworzonych zostało 10 klubów seniora, a 2 kluby wznowiły swoją działalność), czy dzięki możliwości sfinansowania projektów unijnych PO KL (m.in. w ramach Priorytetu VII *Promocja integracji społecznej*, Działanie 7.3. *Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji*).

Wykres 3. Kluby seniora według roku powstania



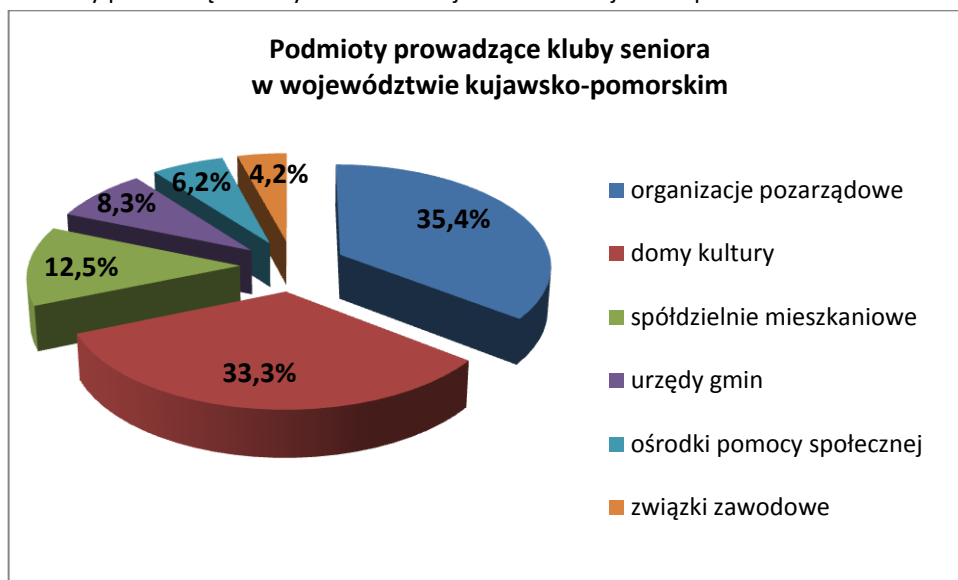
Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Na powyższym wykresie zaprezentowane zostały dane dotyczące okresu działalności klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim (według danych przesłanych przez kluby biorące udział w badaniu). Ponad 60% tego rodzaju ośrodków nie ma bardzo długiego stażu funkcjonowania (powstało w latach dziewięćdziesiątych i w pierwszej dekadzie XXI wieku). Najmłodszy klub (Klub Seniora Niewidomych "OKATiK" prowadzony w ramach Okręgowego Klubu Aktywności Twórczej i Kulturalnej w Bydgoszczy przy Polskim Związku Niewidomych Okręg Kujawsko-Pomorski) rozpoczął działalność w 2011 roku. Ośrodek o najdłuższym stażu (Klub seniora działający przy Polskim Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów Oddział Rejonowy w Golubiu-Dobrzyniu) zaczął działalność w 1959 roku (działa już od 54 lat).

Podmiot prowadzący

Biorąc pod uwagę pozyskane dane dotyczące podmiotów prowadzących kluby seniora można wskazać najczęstsze rozwiązania w tym zakresie wśród klubów seniora działających w regionie.

Wykres 4. Podmioty prowadzące kluby seniora w województwie kujawsko-pomorskim



Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Analizując powyższe dane można stwierdzić, iż najczęściej podmiotem prowadzącym klub seniora są organizacje pozarządowe (w niektórych przypadkach są to kluby seniora, które sformalizowały swoją strukturę i przekształciły się w stowarzyszenie). Drugim najczęściej występującym podmiotem prowadzącym są ośrodki i domy kultury. W trzeciej kolejności kluby seniora powstają przy spółdzielniach mieszkaniowych, współfinansowane zazwyczaj z funduszu spółdzielni na działalność kulturalno-oświatową.

Warunki uzyskania członkostwa

Głównymi kryteriami przy wyborze członków do klubów seniora jest kryterium wieku (w naszym regionie zazwyczaj dotyczące wieku 50+), podpisanie deklaracji członkowskiej oraz opłacenie składki członkowskiej. Niektóre z klubów seniora wprowadzają własne kryteria decydujące o możliwości członkostwa. Najczęściej są to kwestie zależne od podmiotu prowadzącego w/w ośrodek. Przykładowo można wymienić następujące warunki ustalane przez osoby prowadzące kluby w naszym regionie:

- ✓ rozmowa z kandydatem,
- ✓ zgoda na warunki zawarte w statucie klubu,
- ✓ status emeryta lub rencisty,
- ✓ orzeczenie o niepełnosprawności,
- ✓ bycie mieszkańcem danej spółdzielni mieszkaniowej,
- ✓ członkostwo w organizacji pozarządowej (np. w Polskim Związku Niewidomych),

- ✓ skierowanie z ośrodka pomocy społecznej,
- ✓ dobra opinia oraz nienadużywanie alkoholu,
- ✓ cechy osobowościowe, tj. otwartość i chęć do działania, umiejętność współpracy w zespole.

Szczególnie istotny jest aspekt związany z cechami osobowościowymi i nastawieniem osób starszych, przejawiającym się w postaci zaangażowania w działalność klubu seniora. Wielu z badanych podkreślało potrzebę posiadania określonych predyspozycji i umiejętności społecznych. Poniżej zaprezentowane są fragmenty odpowiedzi z ankiet uzyskanych w ramach badania przeprowadzonego przez ROPS w Toruniu w 2011 roku:

„Aby należeć do Klubu Seniora trzeba mieć chęć do współpracy z innymi osobami. Znajdować przyjemność w tym, że robimy coś nie tylko dla siebie, ale także dla społeczeństwa. Trzeba być gotowym do poświęceń dla środowiska i swój wolny czas przeznaczyć na spotkania.”

„Należy przede wszystkim mieć chęć wyjścia <<do ludzi>>, mieć poczucie humoru oraz chcieć coś robić wspólnie z innymi.”

„Odrobina uśmiechu, szczypta wesołej miny i dużo, dużo serca i już jesteś w Klubie Seniora.”

3. Droga od nieformalnej do formalnej struktury klubu seniora

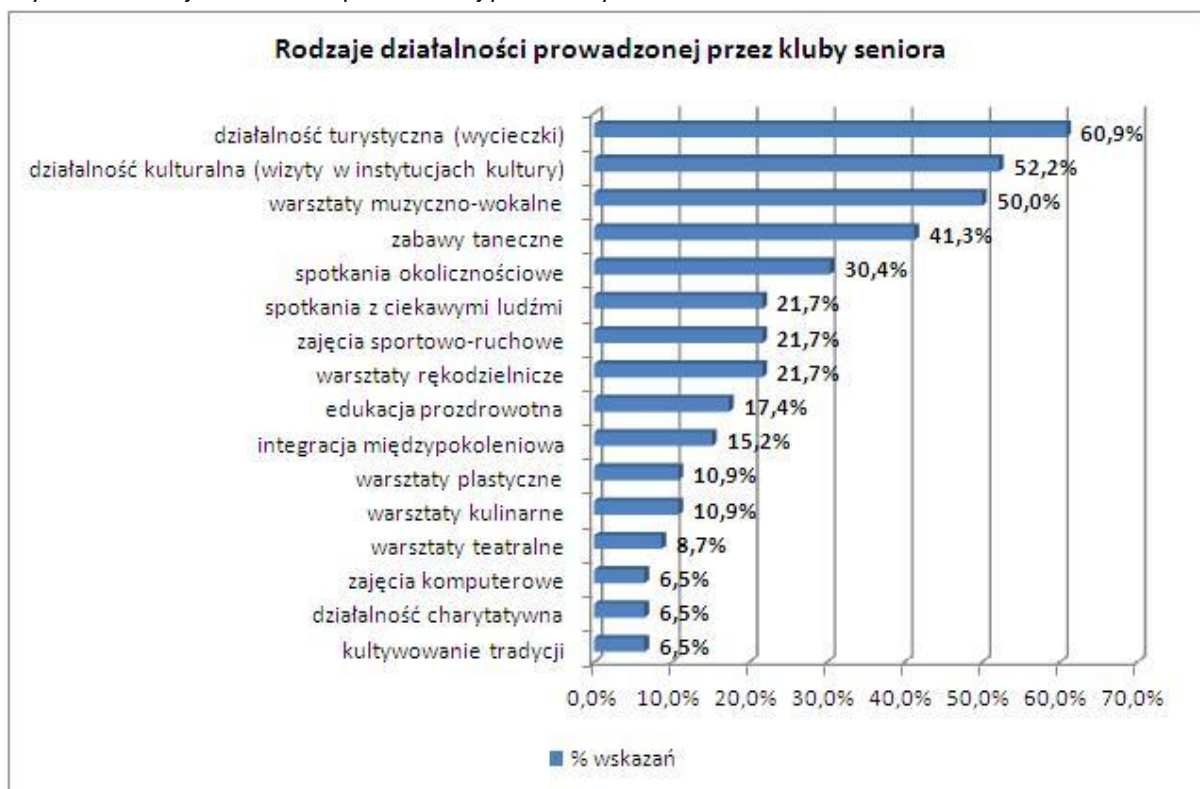
W trakcie konferencji pn. „Aktywny senior – prezentacja dobrych praktyk” zorganizowanej przez ROPS w Toruniu w październiku 2013 roku zaprezentowane zostało zagadnienie dotyczące przekształcenia struktury klubów seniora z nieformalnej w formalną.

Więcej informacji na ten temat dostępnych jest na stronie internetowej Stowarzyszenia, pod adresem: <https://sites.google.com/site/stowarzyszeniewrzos/home>

4. Rodzaje działalności klubów seniora

Na poniższym wykresie przedstawione zostały rodzaje działalności prowadzonej przez kluby seniora w województwie kujawsko-pomorskim (na podstawie wyników badania ankietowego).

Wykres 5. Rodzaje działalności prowadzonej przez kluby seniora



Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Najczęstszą formą działalności jest organizacja wycieczek i różnego rodzaju przedsięwzięć krajoznawczo-turystycznych. Bardzo chętnie członkowie klubów seniora odwiedzają również różne instytucje kultury, organizując wizyty w kinie, teatrze, operze, muzeum i innych tego typu placówkach. Oferowane są między innymi zajęcia muzyczno-wokalne, często przy klubie seniora zawiązuje się chór, bądź zespół wokalny. Oferta klubu zawiera inicjatywy integracyjne w formie organizacji spotkań okolicznościowych. Osoby starsze mają okazję, aby najważniejsze święta w roku spędzić w towarzystwie rówieśników, a nie w samotności.

Prowadzący kluby seniora w regionie zostali poproszeni o wskazanie propozycji związanych ze wzbogaceniem dotychczasowo prowadzonej działalności. Wśród potrzeb dotyczących rozszerzenia oferty zajęciowej najczęściej wskazywano na:

- ✓ rozszerzenie działalności turystycznej (organizację wyjazdów wypoczynkowych i wycieczek),
- ✓ organizację zajęć sportowo-ruchowych,
- ✓ inicjatywy w zakresie edukacji prozdrowotnej,
- ✓ nawiązanie współpracy z innymi klubami seniora z regionu, kraju i z zagranicy,
- ✓ wprowadzenie nowych form aktywności kulturalno-artystycznej,
- ✓ wsparcie działalności chórów i zespołów wokalnych,

- ✓ rozszerzenie oferty warsztatów, m.in. o warsztaty kulinarne, zajęcia z obszaru wykorzystania nowoczesnych technologii,
- ✓ organizacja inicjatyw na rzecz integracji międzypokoleniowej.

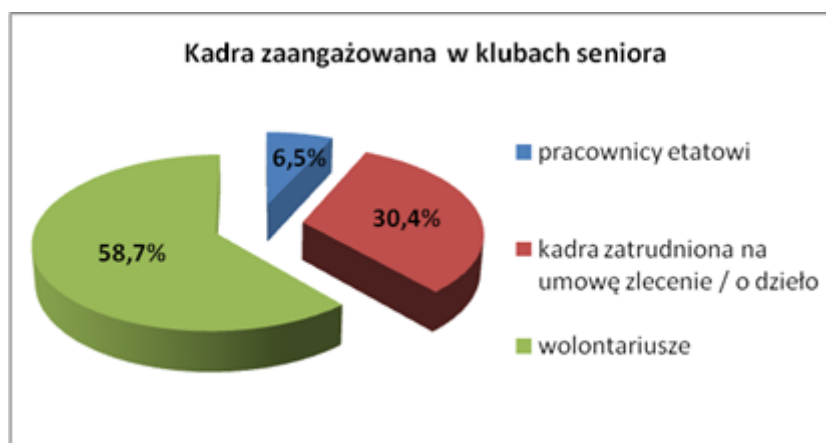
W ramach przeprowadzonego badania zapytano osoby prowadzące kluby seniora o trudności, jakie napotykają w bieżącym prowadzeniu działalności. Wśród uzyskanych odpowiedzi najczęściej wskazywano na następujące problemy w funkcjonowaniu klubów w regionie:

- ✓ większość uczestników badania wskazała, iż podstawowym problemem w funkcjonowaniu klubu jest brak wystarczających środków finansowych na prowadzenie aktywnej i atrakcyjnej działalności;
- ✓ trudne warunki lokalowe lub brak pomieszczeń na organizację spotkań;
- ✓ ograniczone możliwości organizacyjne instytucji prowadzącej klub;
- ✓ bierna postawa wśród członków klubu;
- ✓ zbyt małe zainteresowanie ze strony lokalnych władz i instytucji;
- ✓ słabo zorganizowana promocja klubu, co przyczynia się do małej liczby członków.

5. Kadra klubów seniora

Na poniższym wykresie przedstawione zostały dane dotyczące szczegółów w zakresie zatrudnionej kadry do prowadzenia klubów seniora w województwie kujawsko-pomorskim (na podstawie informacji zaczerpniętych od części klubów seniora biorących udział w badaniu przeprowadzonym przez ROPS w Toruniu).

Wykres 6. Kadra zaangażowana do prowadzenia klubów seniora



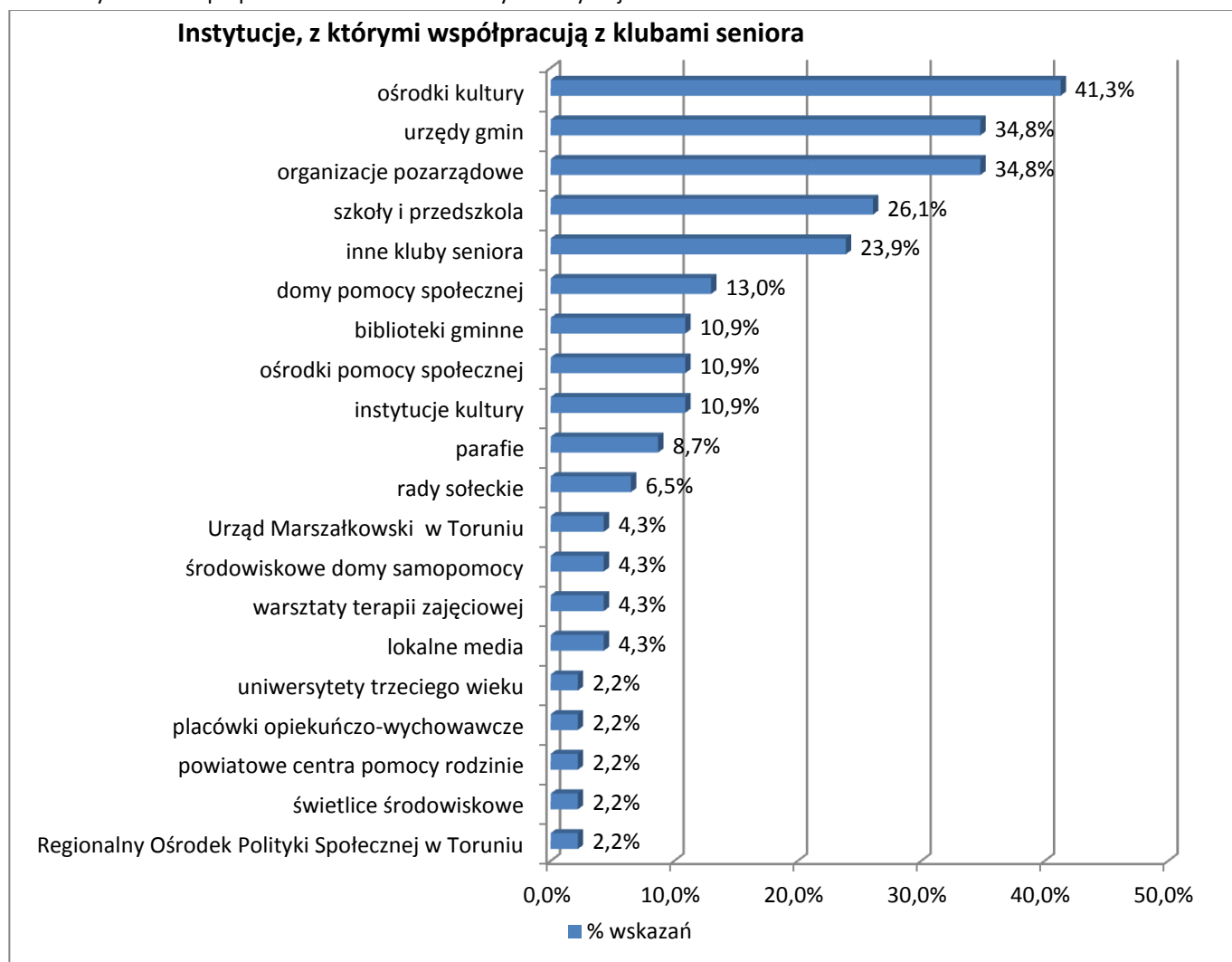
Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

W większości klubów seniora kadre stanowią wolontariusze – najczęściej są to sami członkowie klubu. Kadre specjalistyczną zatrudnia co trzeci klub seniora (na podstawie informacji od ośrodków biorących udział w badaniu), a najczęściej są to artyści muzycy i plastycy zatrudnieni na umowy cywilnoprawne jako instruktorzy warsztatów artystycznych. Tylko w nielicznych przypadkach kluby seniora prowadzą osoby będące pracownikami zatrudnionymi na etat.

6. Współpraca z instytucjami

Spośród wszystkich badanych klubów seniora blisko 80% zadeklarowało, iż realizując swoją działalność prowadzą współpracę z innymi instytucjami. Szczegółowe dane w tym zakresie zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

Wykres 7. Współpraca klubów seniora z innymi instytucjami



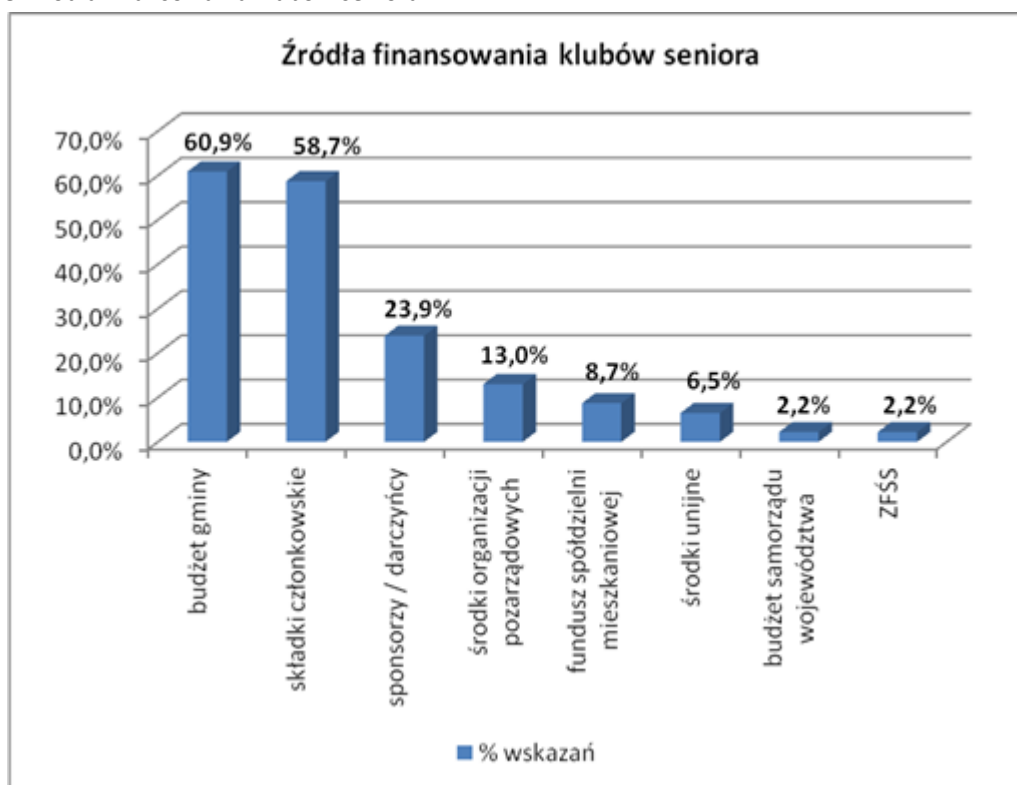
Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Najczęściej współpraca nawiązywana jest z ośrodkami kultury. Fakt ten jest związany z charakterem działalności klubów seniora, który wpisuje się w merytoryczny obszar funkcjonowania ośrodków i domów kultury, jak również z sytuacją występowania ośrodka

kultury jako podmiotu prowadzącego klub. W następnej kolejności wymienione zostały urzędy gmin i organizacje pozarządowe jako instytucje, z którymi kluby seniora współpracują najczęściej. Wybór takich partnerów do współpracy może być podyktowany również kwestią występowania tych instytucji w roli podmiotów prowadzących klub. W przypadku urzędów gmin współpraca ta może być podyktowana również dofinansowywaniem działalności klubów ze środków gminnych. W regionie wskazywano również na współdziałanie z instytucjami oświatowymi (szkołami i przedszkolami) związane z inicjatywami na rzecz integracji międzypokoleniowej. Badani zgłaszali również przypadki współpracy z innymi klubami seniora, choć podkreślano, iż brakuje tego rodzaju przedsięwzięć i występuje duża potrzeba na tworzenie okazji do integracji w tym środowisku.

7. Źródła finansowania klubów seniora

Wykres 8. Źródła finansowania klubów seniora



Źródło: dane własne ROPS w Toruniu

Kluby seniora są przeważnie finansowane ze środków pochodzących z budżetu gminy, a drugim najważniejszym źródłem finansowania są składki członkowskie. Mniej więcej co piąty klub seniora biorący udział w badaniu pozyskuje dodatkowe środki na działalność od sponsorów i darczyńców. Innym źródłem finansowania są pieniądze należące do organizacji pozarządowych i fundusze spółdzielni mieszkaniowych. Należy podkreślić, iż niewielka liczba klubów pozyskuje środki z Unii Europejskiej. Pojedyncze wskazania dotyczyły sytuacji pozyskiwania funduszy w ramach dotacji z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-

Pomorskiego i w ramach Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych (np. Klub Seniora "Pogodna Jesień" przy Pomorskiej Fabryce Mebli sp. z o.o. w Nowem). Niepokojący jest fakt, iż żaden z ankietowanych klubów seniora nie podjął skutecznych starań o pozyskanie dotacji z budżetu państwa (np. w ramach Programu ASOS).

Przykładowe źródła dofinansowania

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020

Rządowy Program na rzecz aktywności społecznej osób starszych jest odpowiedzią na identyfikację problemów osób starszych, wynikającą z pogłębionej analizy i debaty dotyczącej procesów społecznych i demograficznych zachodzących w naszym kraju, na tle długofalowych wyzwań rozwojowych. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w latach 2012-2013 realizowało Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS), którego celem głównym była poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Biorąc pod uwagę doświadczenia efektywnej i skutecznej realizacji założeń programowych w tym okresie, zaplanowano kontynuację działań w ramach kolejnego okresu realizacji Programu ASOS w latach 2014-2020. Poza celem głównym Programu określono cele szczegółowe, które zakładają:

- ✓ zwiększenie różnorodności i poprawę jakości oferty edukacyjnej dla osób starszych,
- ✓ tworzenie warunków dla integracji wewnątrz- i międzypokoleniowej osób starszych przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury społecznej,
- ✓ rozwój zróżnicowanych form aktywności społecznej, w tym upowszechnianie wolontariatu, partycypacji w procesach decyzyjnych, w życiu społecznym, w tym udział osób starszych w kształtowaniu polityki publicznej,
- ✓ zwiększenie dostępności, podniesienie jakości usług społecznych oraz wspieranie działań na rzecz samopomocy i samoorganizacji.

Powyższe cele szczegółowe stały się obszarami IV wyróżnionych Priorytetów, które stanowią podstawę dla komponentu konkursowego. W ramach ogłaszanych corocznie konkursów (wysokość budżetu na dany rok wynosić będzie 40 mln zł) będzie można przedstawiać projekty na realizację działań w jednym z 4 wyróżnionych priorytetów:

Priorytet I - Edukacja osób starszych,

Priorytet II – Aktywność społeczną promującą integrację wewnątrz- i międzypokoleniową,

Priorytet III - Partycypacja społeczna osób starszych,

Priorytet IV - Usługi społeczne dla osób starszych (usługi zewnętrzne).

Na lata 2014-2020 przewidziano ukierunkowanie realizowanych inicjatyw przede wszystkim na obszary:

- ✓ dofinansowanie rozwoju oraz powstanie nowej oferty edukacyjnej dla osób starszych, m.in. na terenach defaworyzowanych, przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury oświatowo-kulturalnej;
- ✓ wspieranie różnych form edukacji i uczenia się na rzecz poprawy umiejętności osób starszych, w tym zwłaszcza umiejętności cyfrowych, szczególnie w odniesieniu do osób w niekorzystnej sytuacji, zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- ✓ podnoszenie kompetencji i kwalifikacji kadr zajmujących się zawodowo i wolontarystycznie aktywizacją społeczną osób starszych;
- ✓ dofinansowanie innych form aktywizacji społecznej osób starszych;
- ✓ zwiększenie oferty oraz podniesienie jakości usług społecznych dla osób starszych, w tym dostosowanie jej do potrzeb oraz możliwości osób starszych niepełnosprawnych i niesprawnych ruchowo.

Przyznanie dotacji odbywa się w trybie otwartego konkursu ofert. Oferta jest składana zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik ogłoszenia o konkursie. Wsparcie finansowe jest udzielane na zasadzie prefinansowania, co jest szczególnym udogodnieniem dla małych podmiotów, niedysponujących odpowiednim zapleczem finansowym. Wartość dotacji wynosić może od 20.000 do 200.000 zł. Wymagany jest wkład własny na poziomie 10% wartości projektu (należy pamiętać iż wkładem własnym jest również praca, zaangażowanie wolontariuszy itp.). Wszystkie informacje związane z konkursem należy śledzić na stronie internetowej: www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/seniorzy/

W minionych latach (2012-2013) na konkurs w ramach Programu ASOS z województwa kujawsko-pomorskiego wpłynęło ponad 50 ofert (odpowiednio 11 i 13 miejsce wśród wszystkich 16 województw pod względem liczby zgłoszeń do konkursu). Na podstawie tych zestawień można stwierdzić, iż występowało niskie zainteresowanie udziałem w konkursie podmiotów z regionu. Przyczyny tej sytuacji mogą wynikać z faktu działalności niewielkiej liczby organizacji pozarządowych, braku odpowiedniego rozpowszechnienia informacji o konkursie, jak również małej popularności procedury przekształcania struktury klubów seniora z nieformalnej w formalną (warunkiem ubiegania się o dotacje jest bowiem spełnianie warunków podmiotu uprawnionego zgodnie z zapisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie art. 3 ust. 2 i 3 (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.).

Ogólnopolski konkurs dotacyjny „Seniorzy w akcji”

Konkurs „Seniorzy w akcji” realizowany jest od 2008 roku przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” w ramach Programu „Uniwersytety Trzeciego Wieku” finansowanego przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności. Założenia konkursu dotyczą wykorzystania zasobów i potencjału osób starszych poprzez zaktywizowanie ich na rzecz rozwijania własnych pasji i zainteresowań oraz podjęcia działalności dla innych. W ten sposób osoby starsze stają się lokalnymi liderami i działaczami, a nie jedynie biernymi

odbiorcami usług do nich kierowanych. Dotacje w wysokości od 5 do 12 tysięcy zł są przeznaczane na realizację przedsięwzięć:

- ✓ na rzecz aktywizacji społecznej seniorów,
- ✓ promujących integrację międzypokoleniową,
- ✓ upowszechniających wolontariat osób starszych.

Istotny akcent kładziony jest zwłaszcza na podejmowanie współpracy międzypokoleniowej, gdyż jest to bardzo skuteczne narzędzie do aktywizowania seniorów i pobudzania całych społeczności lokalnych do działania. Projektodawcami mogą zostać osoby 60+ samodzielnie lub we współpracy z osobą w wieku 18-35 lat. Doświadczenia minionych edycji konkursu wskazują, iż często zgłaszane są projekty rodzinne opracowane przez babcię/dziadka i wnuka/wnuczkę lub matkę/ojca i syna/córkę. Dofinansowanie mogą otrzymać seniorzy współpracujący z wybraną organizacją czy instytucją nienastawioną na zysk (np. UTW, fundacja, stowarzyszenie, ośrodek kultury, biblioteka, czy spółdzielnia mieszkaniowa). Zgłaszane projekty powinny realizować powyżej przedstawione cele konkursu i przewidywać inicjatywy w jednym z dwóch obszarów:

- ✓ działania edukacyjne i kulturalne,
- ✓ działania obywatelskie (reprezentowanie interesów i potrzeb osób starszych, wzmacnianie udziału seniorów w rozwiązywaniu lokalnych problemów, tworzenie przestrzeni przyjaznych osobom starszym w środowiskach lokalnych).

Konkurs ten stawia sobie za cel również dotarcie do osób nie mających doświadczenia w działalności społecznej i nie znających zasad ubiegania się o dotacje. Z tego względu przewidziano uproszczoną procedurę konkursową. W pierwszym etapie należy złożyć krótki list intencyjny przy wykorzystaniu formularza on-line dostępnego na stronie internetowej konkursu. Następnie autorzy najciekawszych pomysłów zostają zaproszeni na regionalne spotkania z członkami komisji konkursowej, w trakcie których projektodawcy będą mieli okazję do bliższej prezentacji pomysłu na projekt oraz przedstawienia swoich motywacji. Komisja konkursowa złożona z niezależnych ekspertów na tej podstawie podejmie decyzję o przyznaniu dotacji. Twórcy najlepszych propozycji otrzymają zaproszenie na kilkudniowe warsztaty, w ramach których udzielona zostanie pomoc przy dopracowaniu szczegółów projektu oraz przygotowaniu pełnych wniosków o dotację. Zakłada się, iż wszystkie osoby, które dojdą do etapu warsztatów otrzymają dofinansowanie, jeśli wezmą aktywny udział w zajęciach, wykażą otwartość na twórczą pracę przy przygotowaniu ostatecznego kształtu projektu i złożą rzetelnie wypełniony, zgodnie z uwagami organizatorów, wniosek.

Więcej informacji na temat konkursu i zrealizowanych ciekawych inicjatyw znajduje się na stronie internetowej: www.seniorzywakcji.pl/?p=2

Konkurs dotacyjny Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Wśród konkursów ogłaszanych przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla podmiotów uprawnionych zgodnie z zapisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie art. 3 ust. 2 i 3 (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.) na wykonywanie zadań publicznych, realizowany jest konkurs w zakresie pomocy społecznej pod nazwą: „*Wspieranie aktywizacji i integracji społecznej seniorów*”. Dotację można otrzymać na realizację następujących zadań:

- ✓ półkolonie, warsztaty i inne inicjatywy mające na celu integrację osób starszych z młodszym pokoleniem;
- ✓ działania mające na celu wspieranie aktywności społecznej osób starszych.

Odbiorcami działań mogą być osoby w wieku 60+ oraz w przypadku inicjatyw na rzecz integracji międzypokoleniowej przedstawiciele młodszego pokolenia dzieci i młodzieży (w wieku od lat 6 do ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej). Dotacja przyznana na realizację jednego zadania może wynieść maksymalnie 10 tys. zł. Oferenci są zobligowani do wniesienia wkładu własnego w wysokości do 20% wartości zadania w przypadku dotacji powyżej 5 tys. zł i 10% dla dotacji do 5 tys. zł (wkład własny osobowy w formie pracy społecznej członków i świadczeń wolontariuszy może być uznany w wysokości do 10% całkowitych kosztów zadania).

Obsługą konkursu zajmuje się Departament Spraw Społecznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Konkursy ogłaszane są w miesiącu grudniu (termin składania ofert zostaje wyznaczony na I połowę stycznia). Oferty należy przygotować według wzoru określonego w załączniku nr 1 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dn. 15 grudnia 2010 r. w sprawie wzoru oferty realizacji zadania publicznego, ramowego wzoru umowy o wykonanie zadania publicznego i wzoru sprawozdania z wykonania tego zadania (Dz. U. z 2011 r., Nr 6, poz. 25).

Rozdział III

Prezentacja dobrych praktyk w obszarze działalności klubów seniora⁵

W działaniach na rzecz osób starszych podejmowanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu niejednokrotnie prezentowana była działalność wybranych klubów seniora z województwa kujawsko-pomorskiego, m.in.

⇒ **Klubu Seniora z Więcborka**

Upowszechnianymi dobrymi praktykami były m.in.:

- ✓ funkcjonowanie przy „silnym” podmiocie – Miejsko-Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Więcborku, w ramach którego możliwe jest finansowanie i organizowanie działań z seniorami;
- ✓ utworzenie specjalnej „*Strefy Seniora*” w Świetlicy Środowiskowej „Uśmiech” w Więcborku, gdzie organizowane są zajęcia i spotkania klubu;
- ✓ zajęcia dydaktyczne oraz animacyjne odbywające się w ramach zadania pn. „*Aktywna Integracja*”, finansowanego ze środków własnych gminy Więcbork;
- ✓ korzystanie z pomocy wolontariuszy.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://mgopswiecbork.pl/>

⇒ **Centrum Aktywizacji Seniorów WOAK w Toruniu i Stowarzyszenia Aktywnych Seniorów z Torunia**

Upowszechnianymi dobrymi praktykami były m.in.:

- ✓ „*cykl edukacji muzealnej*”, w ramach którego uczestnicy korzystają z oferty Muzeum Okręgowego w Toruniu, Dworu Artusa oraz innych placówek kulturalnych;
- ✓ cykl trzech warsztatów „*Dodać życia*” poświęconych metodom pracy z osobami starszymi i grupami wielopokoleniowymi;
- ✓ działalność *Teatru Niebylejaki*go;
- ✓ sekcja literacko-teatralna;
- ✓ zajęcia muzyczne i taneczne⁶.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://www.woak.torun.pl/index.php?aid=117430231445fe6e6adaf63>

⁵ Prezentowane dane zostały zebrane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, z ankiet przesłanych przez kluby seniora z województwa kujawsko-pomorskiego w 2011 i 2013 roku oraz ze stron internetowych wybranych klubów seniora i ośrodków kultury z województwa kujawsko-pomorskiego.

⁶ Informacje ze strony internetowej Wojewódzkiego Ośrodka Animacji Kultury w Toruniu, o adresie: <http://www.woak.torun.pl/index.php?aid=117430231445fe6e6adaf63> (data korzystania: 30.10.13)

⇒ **Klubu Seniora „Wrzos” w Świeciu**

Upowszechnianymi dobrymi praktykami były m.in.:

- ✓ posiadanie osobowości prawnej, zarejestrowanie stowarzyszenia;
- ✓ prowadzenie strony internetowej;
- ✓ kącik literacki;
- ✓ organizowanie odczytów i spotkań z ciekawymi osobami⁷.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<https://sites.google.com/site/stowarzyszeniewrzos/home>

⇒ **Klubu Seniora przy Domu Kultury „Modraczek” w Bydgoszczy**

Upowszechnianymi dobrymi praktykami były m.in.:

- ✓ kursy komputerowe i internetowe dla seniorów przy współpracy z Domem Kultury „Modraczek”;
- ✓ cykl spotkań ze Strażą Miejską i Policją pn. *„Bezpieczny i aktywny w każdym wieku”*;
- ✓ organizowanie ćwiczeń ruchowych *„Sobotnie potańcówki”*.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://www.tvogrody.com/modraczek/view.php?id=36>

⇒ **Klubu Seniora „Łojewianie” w Łojewie**

Upowszechnianymi dobrymi praktykami były m.in.:

- ✓ działalność *„Kabaretu trochę starszych pań”*;
- ✓ organizowanie *„Seniorskich turniejów sportowych z uśmiechem”* - czyli sport na wesoło;
- ✓ organizowanie poetyckich spotkań biesiadnych pod hasłem *„Miłość i przyjaźń niejedno mają imię”*.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://gminainowroclaw.eu/>

Biorąc pod uwagę, iż zależy nam na promowaniu różnorodnej działalności klubów z naszego regionu, dlatego w niniejszej publikacji zdecydowaliśmy się przedstawić interesujące działania innych klubów seniora działających na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, ze szczególnym uwzględnieniem klubów funkcjonujących w małych gminach i na obszarach wiejskich. Warto by poniższe przykłady dobrych praktyk stały się inspiracją dla innych gmin, szczególnie tych, na obszarze których brakuje tego typu infrastruktury.

⁷ Informacje ze strony internetowej Stowarzyszenia Klub Seniora „Wrzos” w Świeciu o adresie: <http://www.kswrzos.pl/> (data korzystania: 30.10.13)

⇒ **Koło Seniora „Serce na dłoni” w Osieku**
(Sekcja Gminnego Ośrodka Kultury w Osieku)

Podmiot prowadzący: Gminny Ośrodek Kultury w Osieku

Data powstania: listopad 2008 rok

Liczba członków: ok. 25 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak

Źródła finansowania: budżet gminy,
środki Gminnego Ośrodka Kultury,
sponsorzy, składki członkowskie



Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Koło teatralne „Wieczornice”.** Uczestnicy Koła wspólnie wybierają temat przedstawienia, opracowują scenariusz oraz wraz z młodzieżą i nauczycielami z różnych szkół przygotowują scenografię i kostiumy. Na spektakle zapraszani są różni goście, m.in. osoby związane ze środowiskiem lokalnym. Po przedstawieniu odbywają się spotkania autorskie i recenzyjne, natomiast same spektakle utrwalane są na płytach i przekazywane w lokalnym środowisku.



- ✓ **Spotkania w kafejce internetowej pod hasłem „Najpierw poczytam, potem zobaczę”.** Członkowie Koła uczestniczą w cyklicznych spotkaniach w kafejce internetowej, gdzie uczą się, jak korzystać z internetu. Zdobytą wiedzę wykorzystują w praktyce - na stronie internetowej gminy redagują zakładkę pn. „Z życia seniorów”, gdzie zamieszczają informacje o bieżącej działalności klubu oraz zdjęcia z realizowanych przedsięwzięć.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

http://www.gminaosiek.ugu.pl/viewpage.php?page_id=17

⇒ **Klub Seniora w Bobrowie**

Podmiot prowadzący: Gminny Ośrodek Kultury w Bobrowie

Data powstania: ok. 2011 rok

Liczba członków: ok. 30 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak

Źródła finansowania: składki członkowskie

Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Projekt pn. „Żyjmy zdrowo”.** Cykl przedsięwzięć poprawiających sprawność fizyczną oraz zdrowie osób starszych. Klubowicze biorą udział m.in. w gimnastyce relaksacyjnej, spotkaniach z lekarzem (okulistą, internistą), pokazach kulinarnych propagujących zdrowe odżywianie oraz wyjazdach integracyjnych do salonów odnowy biologicznej.



- ✓ **Projekt pn. „Nie dajmy się oszukać”.** Cykl spotkań m.in. z policjantem i rzecznikiem konsumentów, których celem jest uświadomienie seniorom niebezpieczeństw czyhających na nich np. ze strony nieuczciwych sprzedawców, jak również pokazujących im różne mechanizmy stosowane przez oszustów.



Dodatkowo rzecznik konsumentów omawia zagadnienia dotyczące zwrotu nietrafionych prezentów zakupionych w sklepach, zakupów przez internet, odstępowania od umów zawieranych poza siedzibą firmy. Przestrzega również przed zakupami na pokazach organizowanych przez różne firmy, czy też przed zawieraniem umów na odległość lub przez telefon. Uczestnicy spotkań otrzymają ulotki i broszurki wydane przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Dzięki spotkaniom seniorzy uczą się asertywności i poznają metody zabezpieczenia się przed oszustami.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://www.bobrowo.org.pl/index.php?id=824>

⇒ **Klub Seniora w Brzozie**

Podmiot prowadzący: Polski Komitet Pomocy Społecznej Zarząd Gminy Nowa Wieś Wielka

Data powstania: listopad 2000 rok

Liczba członków: 57 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak

Źródła finansowania: budżet gminy, sponsorzy, składki członkowskie

Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Współpraca ze świetlicą środowiskową pod hasłem „Integracja międzypokoleniowa”.** Członkowie klubu seniora prowadzą wraz z dziećmi ze świetlicy środowiskowej zajęcia warsztatowe dot. prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego. Seniorzy dzielą się swoją wiedzą, uczą dzieci i młodzież m.in. podstawowych zajęć domowych, sztuki gotowania i wypieku chleba. Dodatkowo odbywają się również wspólne rajdy rowerowe, wycieczki piesze kończące się ogniskiem, zajęcia rekreacyjne (np. wyjścia na basen i kręgielnię) oraz wyjazdy na różne wydarzenia kulturalne. Zajęcia o charakterze międzypokoleniowym dają zarówno seniorom, jak i młodzieży możliwość wymiany doświadczeń, czerpania z wiedzy innych, uczą szacunku, cierpliwości i otwartości na innych.

⇒ **Klub Seniora „Kopernik” w Inowrocławiu**

Podmiot prowadzący: Klub Kopernik
Kujawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej
w Inowrocławiu

Data powstania: 1978 rok

Liczba członków: ok. 45 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: 1 osoba
(muzyk)

Źródła finansowania: Kujawska Spółdzielnia
Mieszkaniowa w Inowrocławiu



Foto: Grzegorz Kaczmarek

Interesujące inicjatywy:

- ✓ **„CBA komputera”**. Pod takim hasłem odbywa się w Klubie Seniora kurs komputerowy dla osób powyżej 50 roku życia. Dzięki niemu osoby 50+ w łatwy, przystępny i zarazem ciekawy sposób uczą się podstawowych zasad działania komputera oraz korzystania z internetu.
- ✓ **Klub miłośników sztuki i tradycji ludowej**, który funkcjonuje przy Klubie Kopernik Kujawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej w Inowrocławiu zrzesza między innymi członków klubu seniora „Kopernik”. Uczestnicy zajęć rozwijają i nabywają umiejętności manualne z zakresu haftu, rzeźby, garncarstwa, plecionkarstwa czy zdobnictwa. Poza zajęciami praktycznymi zdobywają oni również wiedzę teoretyczno-historyczną zarówno z dziedzin sztuki i tradycji ludowej, jak i dotyczącej historii zamieszkiwanego regionu.



Foto: Grzegorz Kaczmarek

Foto: Grzegorz Kaczmarek



⇒ **Klub Seniora „Dolina Drwący” Koło nr.21 w Lubiczu Górnym**
Podmiot prowadzący: Klub działa przy Polskim Związku Emerytów Rencistów i Inwalidów Oddział w Toruniu
Data powstania: 31 lipca 2008 rok
Liczba członków: ok. 36 osób
Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak
Źródła finansowania: składki członkowskie, sponsorzy, budżet gminy



Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Udział w projekcie „Dłużej żyjemy, bo więzi budujemy”** zorganizowanym przez Stowarzyszenie „HEALTH IS TRENDY”, którego ideą jest promocja zdrowego stylu życia m.in. wśród mieszkańców naszego województwa. „Celem projektu była integracja wewnątrz- i międzypokoleniowa oraz poprawa jakości oraz poziomu życia osób starszych, jak również zagospodarowanie potencjału osób starszych poprzez aktywność społeczną tych osób.



Projekt pozwolił zagospodarować czas wolny młodych ludzi, wykształcił postawy prospołeczne, a także zwiększył świadomość zdrowotną.

Projekt miał charakter powiatowy, realizowany był na obszarze powiatu toruńskiego, działaniami objętych zostało 8 gmin w 9 grupach (Chełmża, Czernikowo, Lubicz Górny i Lubicz Grębocin,

Łubianka, Łysomice, Obrowo, Wielka Nieszawka, Żławieś Wielka) i miasto Chełmża. Projekt został dofinansowany przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013⁸. Projekt realizowany był od listopada 2012 roku do czerwca 2013 roku.

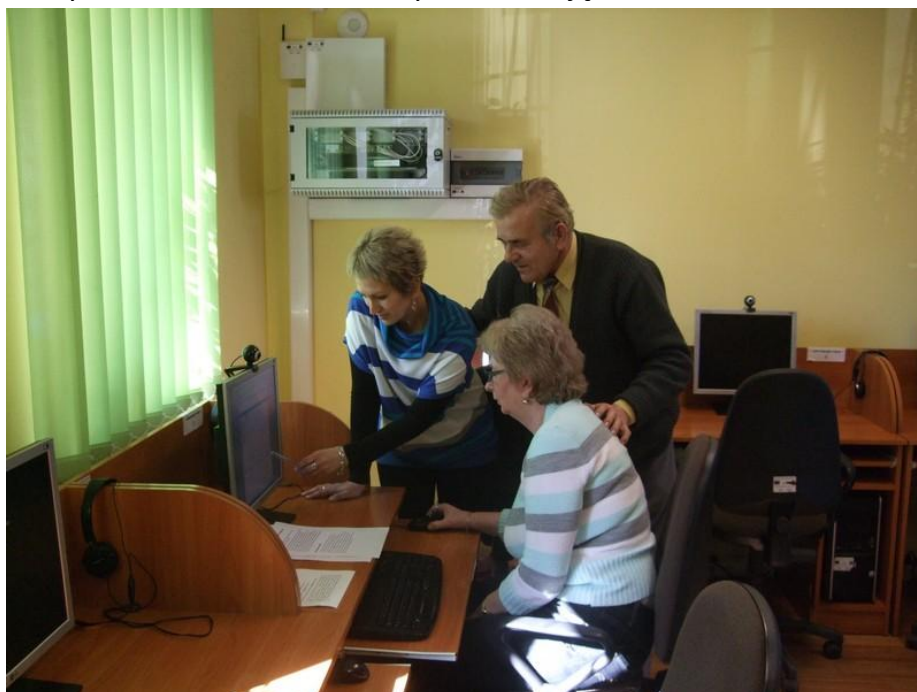
⁸ Informacje ze strony internetowej Stowarzyszenia Health is trendy: <http://www.healthistrendy.org/projekt.html> (data korzystania: 23.10.13)

W ramach projektu:

- zaangażowano wolontariuszy z Lubicza, którzy wspierali podejmowane działania (m.in. zajęcia sportowe, taneczne, wokalne, teatralne, zdrowotne, spotkania towarzyskie i kulturalne);

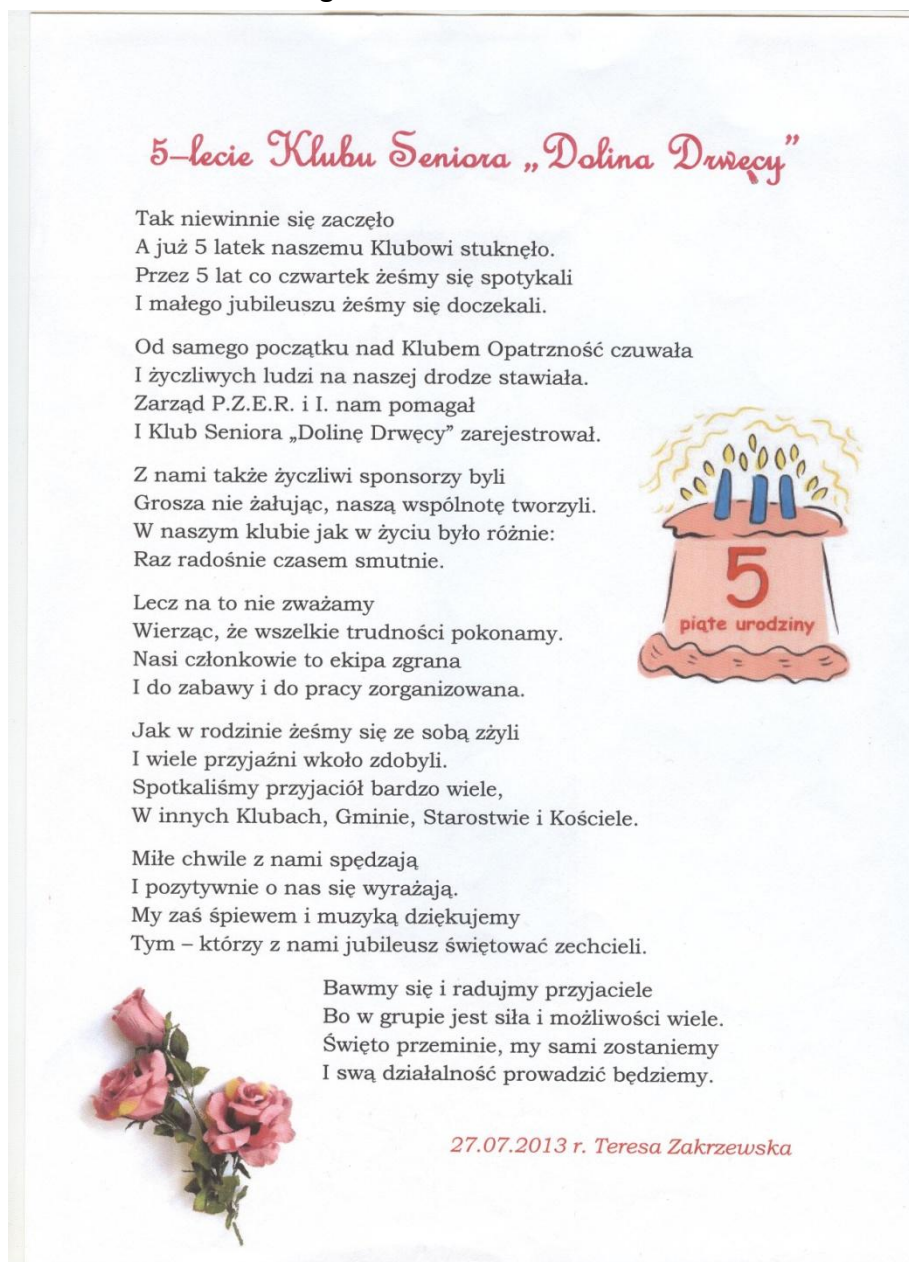


- zorganizowano kurs komputerowy podczas którego seniorzy uczyli się podstawowej obsługi komputera, sporządzania pism np. do urzędów, korzystania z internetu oraz edytowania zdjęć i filmów;



- został utworzony przez uczestników projektu blog internetowy, na którym udostępniali oni informacje na temat prowadzonej działalności (blog aktualizowany jest na bieżąco).

- ✓ **Wydanie tomiku poezji pt. „Wiersze z Doliny Drwęcy” pani Teresy Zakrzewskiej.**
Poetka tworzy już od kilku lat. Swoje dzieła prezentuje w trakcie różnych spotkań okolicznościowych i imprez kulturalnych, festiwali i przeglądów. Jej twórczość była wielokrotnie doceniania i nagradzana.



Jeden w wierszy pani Teresy Zakrzewskiej

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://jaczeczek.idtf.pl/wp1/>

⇒ **Klub Seniora w Gąsawie**

Podmiot prowadzący: Gminny Ośrodek Kultury w Gąsawie

Data powstania: wrzesień 2006 rok

Liczba członków: 25 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: opiekun koła

Źródła finansowania: budżet gminy, składki członkowskie



Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Spotkania pokoleń.** Cykl zajęć plastycznych podczas których klubowicze wraz z dziećmi ze świetlicy wiejskiej oraz rodzicami wspólnie przygotowują różne prace plastyczne (np. stroiki, figurki, ozdoby świąteczne). Tak powstałe prace plastyczne wzbogacają wystroj świetlicy oraz często są wykorzystywane jako dekoracje różnych imprez kulturalnych i świątecznych.



- ✓ **„Zdrowie na talerzu, w sercu radość”.** Zajęcia kulinarne, podczas których seniorzy przygotowują różne potrawy według wcześniej ustalonego tematu. Raz są to zdrowe sałatki i surówki, innym razem wypieki ciast i chleba. Zajęcia kończą się wspólnym posiłkiem i biesiadowaniem.

⇒ **Klub Seniora „Uśmiech” w Janowcu Wielkopolskim**

Podmiot prowadzący: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Janowcu Wielkopolskim

Data powstania: 11 kwietnia 1997 rok

Liczba członków: ok. 25 osób

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak

Źródła finansowania: budżet gminy (działalność Chóru „Harmonia”), sponsorzy

Interesujące inicjatywy:

- ✓ **Sekcja rękodzieła.** Seniorzy biorący udział w zajęciach sekcji rękodzieła artystycznego kontynuują zanikające już dziedziny twórczości, m.in. prace na drutach, szydełku, bibułkarstwo, wyroby dziewiarskie oraz różnego rodzaju hafty i rzeźby. Swój dorobek prezentują na różnych przeglądach artystycznych, m.in. na Ogólnopolskim Przeglądzie Twórczości Artystycznej Seniorów „*Babie Lato*” w Bydgoszczy, którego celem jest przede wszystkim prezentacja dorobku artystycznego seniorów i wymiana doświadczeń między klubami seniora oraz pokazy warsztatowe sztuki i kultury tradycyjnej, np. haftu, koronki, rzeźby, bukieciarstwa itd.

⇒ **Klub Seniora „Wrzos” w Gostycynie**

Podmiot prowadzący: Gminny Ośrodek Kultury w Gostycynie

Data powstania: 1983 rok

Liczba członków: 43 osoby

Zatrudnienie kadry specjalistycznej: brak

Źródła finansowania: Rada Gminy Gostycyn, Gminny Ośrodek Kultury w Gostycynie, składki członkowskie, lokalni sponsorzy, nagrody, źródła zewnętrzne – realizacja projektów (Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego)



Interesujące inicjatywy:

- ✓ Realizacja dwóch edycji projektu pn. „Boom matuzalem” (w 2012 i 2013 roku).



Głównym celem projektu było wprowadzenie innowacyjnych form spędzenia wolnego czasu dla 40 mieszkańców gminy Gostycyn powyżej 60 roku życia poprzez aktywizację i poprawienie kondycji fizycznej tej grupy wiekowej. Projekt składał się z dwóch bloków tematycznych: „Zdrowo i wesoło” i „Kolaż Nestora”.

Blok „Kolaż Nestora” obejmował zajęcia wokalne, warsztaty plastyczne i zajęcia komputerowe oraz wyjazd do Teatru Polskiego w Bydgoszczy. Natomiast blok „Zdrowo i wesoło” obejmował aktywny udział w zajęciach sportowych i rekreacyjnych, m.in. zajęcia nordic walking, tai-chi, dwa spotkania z lekarzami i spotkanie z ratownikiem Wodnego Ochotniczego Pogotowania Ratunkowego.



Zwieńczeniem projektów były zorganizowane wystawy fotograficzne oraz prezentacje twórczości rękodzielniczej wytworzonej w ramach powyższych projektów. Projekt dofinansowany został przez Samorząd Województwa Kujawsko – Pomorskiego⁹.

⁹ Na podstawie informacji na stronie internetowej o adresie: <http://gokgostycyn.pl/projekty.html> (data korzystania 25.10.13 r.)

- ✓ Projekt *„Teatr łączący pokolenia”* jest kontynuacją warsztatów teatralnych skierowanych do osób w różnym wieku, uczestników zajęć w ośrodku kultury. Jest on doskonałą okazją do wymiany doświadczeń, nauki wzajemnej tolerancji i szacunku międzypokoleniowego oraz sztuki kompromisu. Wspólna praca przy realizacji przedstawień pozwoliła zbliżyć się do siebie różnym pokoleniom, zrobić coś dla innych i dla otaczającego środowiska. W ramach projektu wystawiono następujące sztuki: *„Królowa Śniegu”, „Baśń o Zaklętym Kaczorze”, „Czarodziej ze Szmaragdowego Grodu”* i *„Malutka Czarownica”*¹⁰.

Więcej informacji o działalności klubu na stronie internetowej:

<http://gokgostycyn.pl/projekty.html>

¹⁰ Ibidem.

Załącznik

WYKAZ KLUBÓW SENIORA Z WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO¹¹

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
MIASTO BYDGOSZCZ	
1	Klub Seniora „Złota Jesień” Pl. Kościeleckich 6 85-033 Bydgoszcz
2	Klub Seniora PTTK Koło nr 18 Pl. Kościeleckich 6 85-033 Bydgoszcz
3	Klub Seniora „Uniwerek” Pl. Kościeleckich 6 85-033 Bydgoszcz
4	Klub Seniora przy Domu Kultury „Modraczek” Spółdzielni Mieszkaniowej „Budowlani” ul. Ogrody 15 85-870 Bydgoszcz
5	Klub Seniora im. „Piastowski” Międzywojewódzka Spółdzielnia Usługowa Zakład Pracy Chronionej Pl. Piastowski 3 85-012 Bydgoszcz
6	Klub Seniora „Odnowa” Dom Kultury „Odnowa” Al. Planu 6-letniego 38 85-806 Bydgoszcz
7	Klub Seniora „Cyganeria” Opera Nova ul. Focha 5 85-070 Bydgoszcz
8	Klub Seniora „Okatik” ul. Powstańców Wlkp. 33 85-090 Bydgoszcz
9	Pomorsko-Kujawski Klub Seniora Boks w Bydgoszczy ul. Lelewela 38/31a 85-638 Bydgoszcz
MIASTO GRUDZIĄDZ	

¹¹ Dane na maj 2013 r. z ankiet skierowanych do urzędów miast i gmin województwa kujawsko-pomorskiego, zebrane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu.

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
10	Klub Seniora przy Klubie Kopernik ul. Bydgoska 26 86-300 Grudziądz
11	Klub Seniora byłych pracowników Zakładów Mięśnych ul. Bydgoska 26 86-300 Grudziądz
12	Klub Seniora, „Epicentrum” Spółdzielnia Mieszkaniowa ul. Śniadeckich 26 86-300 Grudziądz
13	Klub Seniora „Wesoła Wiara” przy Polskim Komitecie Pomocy Społecznej Zarząd Miejsko-Gminny <u>adres korespondencyjny:</u> ul. Dywizjonu 303 N4 86-300 Grudziądz <u>miejsce spotkań:</u> ul. Śniadeckich 6 86-300 Grudziądz
MIASTO TORUŃ	
14	Klub Seniora „Kopernik” zajęcia w: Ośrodku Sportowym przy ul. Świętopełka 15/23 87-100 Toruń
15	Klub Seniora „Kacper” zajęcia w Świetlicy Osiedlowej przy ul. Kaliskiego 9 87-100 Toruń
16	Klub Seniora „Zacisze” Siedziba klubu przy ul. Bema 38a 87-100 Toruń
17	Centrum Aktywizacji Seniorów PKPS WOAK Klub Seniora „Supełek” ul. Szpitalna 8 87-100 Toruń
18	Klub Seniora przy Klubie Kameleon ul. Tuwima 9 87-100 Toruń

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
19	Klub Seniora przy Klubie Sobótka ul. Wojska Polskiego 45 87-100 Toruń
20	Klub Seniora „Podgórski Walczyk” ul. Poznańska 52 87-100 Toruń
MIASTO WŁOCŁAWEK	
21	Klub Seniora „Wrzos” Plac Wolności 17 87-800 Włocławek
22	Klub Seniora „Stokrotka” ul. Żabia 8 87-800 Włocławek
23	Klub Seniora „Senior Kujawy” ul. Żabia 8 87-800 Włocławek
24	Klub Seniora „Zazamcze” ul. Wieniecka 42 87-800 Włocławek
25	Klub Seniora ZPiT „Piaś” Al. Chopina 27 87-800 Włocławek
26	Klub Seniora „Złota Jesień” ul. Fredry 16 87-800 Włocławek
27	Klub Seniora „Nasz dom” ul. Gałczyńskiego 9 87-800 Włocławek
28	Klub Seniora „Jubilat” Al. Chopina 27 87-800 Włocławek
POWIAT ALEKSANDROWSKI	
29	Klub Seniora „Złoty Wiek” Miejskie Centrum Kultury ul. Parkowa 3 87-700 Aleksandrów Kujawski

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
30	Klub Seniora „Raj” ul. Wysoka 4 87-721 Raciążek
31	Klub Seniora „Mimoza” działający przy Gminnej Bibliotece Publicznej w Wagańcu ul. Dworcowa 9 87-731 Waganiec
32	„Klub Seniora 50 +” działający w strukturach Domu Kultury w Zakrzewie ul. Dworcowa 1 87-707 Zakrzewo
POWIAT BRODNICKI	
33	Klub Seniora ul. Przykop 43 87-300 Brodnica
34	Klub Seniora „Radosna Jesień” ul. Rynek 14A 87-320 Górzno
35	Klub Seniora „Złote Kłosa” działający przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej ul. Główna 22 87-330 Jabłonowo Pomorskie
36	Klub Seniora w Bobrowie Bobrowo 20A 87-327 Bobrowo
37	Klub Seniora w Nieżywieciu Nieżywieć 150 87-326 Nieżywieć
38	Klub Seniora „Karbowianie” ul. Klubowa 25 Karbowo 87-300 Brodnica
39	Klub Seniora „Serce za serce” w Jajkowie Jajkowo 28 87-313 Brzozie
40	Klub Seniora „Serce na Dłoni” Osiek 81 87-340 Osiek

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
41	Klub Seniora „Pokrzydowianki” 87-312 Pokrzydowo
42	Klub Seniora „Wesołe Kumoszki” PZERiIn 87-305 Zbiczno
POWIAT BYDGOSKI	
43	Klub Seniora „Niezapominajka” działający przy Świetlicy „Jagódka” w Solcu Kujawskim ul. Kujawska 86-050 Solec Kujawski tel. 387-30-33
44	Klub Seniora „Szarotka” Urząd Miasta i Gminy w Solcu Kujawskim ul. 23 Stycznia 7 86-050 Solec Kujawski
45	Klub Seniora „Wrzos” ul. Bydgoska 11 Zielonka 86-005 Białe Błota
46	Klub Seniora „Osiedlanki” ul. Pogodna 9 Ciele 86-005 Białe Błota
47	Klub Seniora „Emerytów i Rencistów” ul. Turkusowa 4 86-005 Białe Błota
48	Klub Seniora „Moc Serc” ul. Szubińska 86-005 Białe Błota
49	Klub Seniora „Murowianka” ul. Ogrodowa 2/1 Lipniki, 86-005 Białe Błota
50	Klub Seniora „Razem Rażniej” ul. Jałowcowa 7 86-065 Łochowo
51	Klub Seniora działający przy GOK w Dobrczu ul. Długa 52 86-022 Dobrcz

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
52	Klub Seniora w Nowej Wsi Wielkiej adres przewodniczącej: Aleja Pokoju 10/3 86-060 Nowa Wieś Wielka
53	Klub Seniora w Brzozie adres przewodniczącej: ul. Przemysłowa 9 86-061 Brzoza
54	Klub Seniora Osielsko ul. Szosa Gdańska 57 86-031 Osielsko
55	Klub Seniora Niemcz ul. Pod Wierzbami 2a 86-032 Niemcz
56	Klub Seniora Żołędowo ul. Wierzbowa 4 Żołędowo, 86-031 Osielsko
57	Klub Seniora Jaruzyn ul. Starowiejska 16 Jaruzyn, 86-031 Osielsko
58	Klub Seniora Maksymilianowo ul. Kościelna 2 Maksymilianowo, 86-031 Osielsko
59	Klub Seniora Niwy - Wilcze ul. Słupska 4 Wilcze, 86-031 Osielsko
60	Klub Seniora Bożenkowo ul. Harcerska 4 Bożenkowo, 86-031 Osielsko
POWIAT CHEŁMIŃSKI	
61	Klub Seniora „Zgoda” Chełmiński Dom Kultury ul. Dworcowa 40a 86-200 Chełmno
62	Klub Seniora „Malwa” 86-221 Papowo Biskupie
POWIAT GOLUBSKO-DOBRZYŃSKI	

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
63	Klub Seniora „Złota Jesień” przy Miejsko - Gminnym Ośrodku Kultury im. Władysława Stanisława Reymonta w Kowalewie Pomorskim ul. Plac Wolności 13 87-410 Kowalewo Pomorskie
64	Klub Seniora w Ostrowitem Ostrowite, 87-400 Golub-Dobrzyń
POWIAT GRUDZIĄDZKI	
65	Klub Seniora przy GOK Rogóżno 91C 86-318 Rogóżno
POWIAT INOWROCŁAWSKI	
66	Klub Osiedlowy „Przydomek” Kujawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej ul. Marulewska 7 88-100 Inowrocław
67	KSM „Rondo” ul. Wojska Polskiego 5 88-100 Inowrocław
68	Klub „Kopernik” ul. Toruńska 60 88-100 Inowrocław
69	Klub Seniora Biblioteki Miejskiej im. Jana Kasprowicza ul. Wilkońskiego 32 88-100 Inowrocław
70	Klub Seniora przy Polskim Komitecie Pomocy Społecznej ul. Błonie 13 88-100 Inowrocław
71	Pracownia Seniora przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury, Sportu i Rekreacji w Gniewkowie ul. Dworcowa 5 88-140 Gniewkowo
72	Klub Seniora „Złoty Wiek” ul. Przemysłowa 26 88-160 Janikowo
73	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora „Popiel” ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
74	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora Polanowice ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
75	Klub Seniora Chełmce Klub Seniora przy świetlicy w Chełmcach 88-121 Chełmce
76	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora Ostrowo ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
77	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora Brześć ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
78	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora Janowice ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
79	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub „Oświata” ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
80	Polski Komitet Pomocy Społecznej w Kruszwicy Zarząd Miejsko-Gminny Klub Seniora Kobylniki ul. Kościuszki 30 88-153 Kruszwica
81	Klub Seniora „Złota Jesień” przy Gminnym Ośrodku Kultury ul. Św. Jana 12 88-170 Pakość
82	Klub Seniora „Łojewianie” Łojewo 21 88-101 Inowrocław

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
83	Stowarzyszenie Gminny Klub Seniora „Wrzos” Rojewo 105 88-111 Rojewo
POWIAT LIPNOWSKI	
84	Klub Seniora przy Miejskim Centrum Kulturalnym w Lipnie ul. Piłsudskiego 22 87-600 Lipno
85	Klub Seniora „Złoty Kłós” przy Dobrzyńskim Domu Kultury Żak ul. Szkolna 2 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
86	Klub Seniora „Jesienny Liść” w Kikole ul. Toruńska 20 87-620 Kikół
87	Klub Seniora „Wena” w Tłuchowie Adres do korespondencji: ul. Szkolna 1c 87-605 Tłuchowo
POWIAT MOGILEŃSKI	
88	Klub Seniora w Mogilnie działający przy Mogileńskim Domu Kultury ul. Ks. P. Wawrzyniaka 1 88-300 Mogilno
89	Klub Seniora przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury i Rekreacji w Strzelnie ul. Gimnazjalna 26 88-320 Strzelno
90	Klub Seniora „Radość” Jeziora Wielkie 98 88-324 Jeziora Wielkie
POWIAT NAKIELSKI	
91	Klub Seniora „Aktywny Senior” działający przy MGOK w Kcyni ul. Libelta 27 89-240 Kcynia
92	Klub Seniora przy Szubińskim Domu Kultury ul. Kcyńska 13 89-200 Szubin
93	Klub Seniora w Zamościu Zamość, ul. Wierzbowa 1 89-200 Szubin

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
POWIAT RADZIEJOWSKI	
94	Klub Seniora „Polonez” przy Miejsko Gminnym Ośrodku Kultury Sportu i Rekreacji w Piotrkowie Kujawskim ul. Strażacka 1 88-230 Piotrków Kujawski
95	Klub Seniora „Złota Jesień” przy Miejsko Gminnym Ośrodku Kultury Sportu i Rekreacji w Piotrkowie Kujawskim ul. Strażacka 1 88-230 Piotrków Kujawski
96	Klub Seniora „Bytoniacy” Bytoń 72 88-231 Bytoń
97	Klub Seniora „Osiećiny” przy Gminnym Ośrodku Kultury w Osiećinach ul. I Armii Wojska Polskiego 21 88-220 Osiećiny
98	Klub Seniora „Kujawy Bachorne Nowe” przy Gminnym Ośrodku Kultury w Osiećinach Miechowice, 87-880 Brześć Kujawski
POWIAT RYPIŃSKI	
99	Klub Seniora „Srebrny Włos” Rypiński Dom Kultury ul. Warszawska 8 87-500 Rypin
100	Klub Seniora „Wrzosey” adres do korespondencji: Rypiński Dom Kultury ul. Warszawska 8 87-500 Rypin
101	Klub Seniora funkcjonujący przy Urzędzie Gminy w Skrwilnie Urząd Gminy w Skrwilnie ul. Rypińska 7 87-510 Skrwilno
POWIAT SĘPOLEŃSKI	
102	Klub Seniora w gminie Więcbork Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Więcborku ul. Mickiewicza 22a 89-410 Więcbork
POWIAT ŚWIECKI	

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
103	Klub Seniora „Nowianie” Urząd Gminy Pl. Św. Rocha 5 86-170 Nowe /n Wisłą
104	Klub Seniora przy Pomorskich Fabrykach Mebli Pomorska Fabryka Mebli Klose Sp. Z O.O. ul. Fabryczna 5 86-170 Nowe
105	Klub Seniora „Kociewiaczy” ul. Wojska Polskiego 139 86-100 Świecie
106	Klub Seniora „Kalina” ul. Wyszyńskiego 15 86-105 Świecie
107	Stowarzyszenie Klub Seniora „Wrzos” ul. Hallera 9/17 86-100 Świecie
108	Klub Seniora „Wrzos” ul. Piłsudskiego 15 86-105 Świecie
109	Klub Seniora „Radosne Serce” przy GOKSiR w Górnej Grupie Gminny Ośrodek Kultury Sportu i Rekreacji Górna Grupa, ul. Świecka 8 86-134 Dragacz
110	Klub Seniora „Radosna Grupa” Grupa, ul. Libeckiego 7/45 86-134 Dragacz
111	Klub Seniora „Niezapominajka” w Drzycimiu Świetlica Gminna w Drzycimiu ul. Szkolna 8 86-140 Drzycim
112	Klub Seniora „Jarzębina” w Gródku Świetlica wiejska w Gródku ul. Słoneczna 86-140 Drzycim
113	Klub Seniora w Laskowicach ul. Kolejowa 1 86-130 Laskowice

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
114	Klub Seniora „Astor” w Jeżewie Kontakt: Urząd Gminy ul. Świecka 12 86-131 Jeżewo
115	Klub Seniora „Osiacy” przy Gminnym Ośrodku Kultury w Osiu ul. Rynek 2 86-150 Osie
116	Klub Seniora „Pogodna Jesień” ul. Dworcowa 20/7 86-182 Świekatowo
POWIAT TORUŃSKI	
117	Klub Seniora „Radość” ul. Szkolna 87-640 Czernikowo
118	Klub Seniora „Złota Jesień” ul. Szkolna 8 87-122 Grębocin
119	Klub Seniora „Lubiczanie” ul. Lipnowska 11 87-162 Lubicz Górny
120	Klub Seniora „Dolina Drwęcy” ul. Sportowa 9 87-162 Lubicz Górny
121	Klub Seniora „Arka” ul. Sosnowa 3 87-162 Lubicz Dolny
122	Klub Seniora „Barwy Jesieni” ul. Toruńska 4 87-152 Łubianka
123	Klub Seniora „Szarotka” ul. Okrężna 7 Turzno, 87-148 Łysomice
POWIAT TUCHOLSKI	
124	Klub Seniora „Jesień” działający przy Tucholskim Ośrodku Kultury Plac Zamkowy 8 89-500 Tuchola

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
125	Klub Seniora „Promyk” działający przy Wiejskim Domu Kultury w Raciążu ul. Wczasowa 1 89-502 Raciąż
126	Klub Seniora „Jarzębina” działający przy Spółdzielni Mieszkaniowej w Tucholi ul. Piastowska 5a 89-500 Tuchola
127	Klub Seniora „Cisowianie” ul. Szkolna 4 89-511 Cekcyn
128	Klub Seniora „Wrzos” w Gostycynie ul. Główna 35 89-520 Gostycyn
129	Klub Seniora „Malwa” w Pruszczu ul. Kościelna Pruszcz 89-520 Gostycyn
POWIAT WĄBRZESKI	
130	Klub Seniora „Echo” ul. Wolności 47 87-200 Wąbrzeźno
131	Klub Seniora działający przy GOK Gminny Ośrodek Kultury ul. Szkolna 4 87-222 Książki
POWIAT WŁOCŁAWSKI	
132	Klub Aktywnego Seniora przy Gminnym Ośrodku Kultury ul. Wojska Polskiego 22 87-840 Lubień Kujawski
133	Klub Seniora przy MGOK w Lubrańcu ul. Brzeska 10 87-890 Lubraniec
134	Klub Seniora przy Świetlicy Wiejskiej w Czarnem Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Baruchowie Baruchowo 19B 87-821 Baruchowo
POWIAT ŻNIŃSKI	

Lp.	Dane teleadresowe klubów seniora
135	Klub Seniora „Wrzos” ul. Lotników 23/67 88-190 Barcin
136	Klub Seniora „Białe Zagłębie” ul. Skalników 5/18 88-192 Piechcin
137	Klub Seniora „Uśmiech” w MGOK w Janowcu Wielkopolskim Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury ul. Powstańców Wlkp. 16 88-430 Janowiec Wlkp.
138	Klub Seniora „Sami Swoi” w MGOK w Janowcu Wielkopolskim ul. Powstańców Wlkp. 16 88-430 Janowiec Wlkp.
139	Klub Seniora „Tulipan” przy Łabiszyńskim Domu Kultury ul. Parkowa 1 89-210 Łabiszyn
140	Klub Seniora działający przy GOK w Gąsawie ul. Żnińska 19 88-410 Gąsawa
141	Klub Seniora ul. Kościelna 4a 88-420 Rogowo